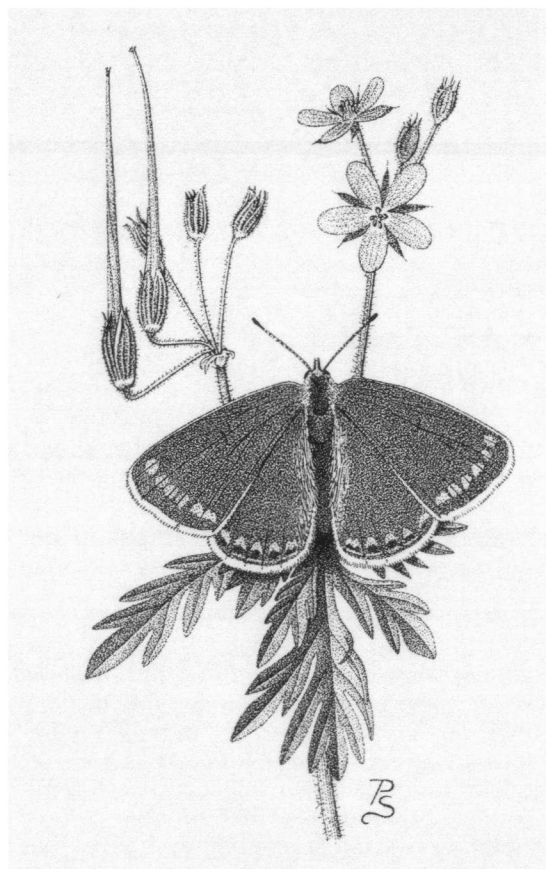

tekst:
**Kars Veling
& Chris van
Swaay**

De duinen; nog steeds een vlinderparadijs

In onderstaand artikel wordt ingegaan op de waarde van het duingebied voor vlinders. Met enkele voorbeelden wordt duidelijk gemaakt dat, hoewel er soorten zijn verdwenen, het duingebied nog steeds gezien kan worden als een vlinderparadijs.

Het Bruin blauwtje komt in de duinen veel meer voor dan in de rest van het land. In bijna de hele duinstrook kan hij wel gezien worden.
tekening: Paul Schoenmakers

"Een mooie junidag in 1906. Tijdens het beklimmen van het steile duin blijf ik even staan om uit te blazen. In mijn ooghoek zie een donkere schim, beneden bij het berkenbosje. Ik ren weer naar beneden, maar ben de vlinder al weer uit het oog verloren. Het moet de Rouwman- tel geweest zijn die ik hier ook vorig jaar ben tegengekomen. Tijdens de tweede klim zitten op een forse pol Jacobskruis- kruid drie Duinparelmoervlinders en zelfs al een Grote parelmoer. Het belooft een geslaagde vlinderdag te worden. Ein- delijk ben ik boven en kijk ik uit over de

vochtige vallei beneden me. Al vanuit de verte zie ik talloze vlinders dansen. Be- neden is het een prachtig kleurenspeel. Vooral de felpaarse kleur van de Katte- staart trekt de aandacht, zeker omdat op veel pluimen de Moerasparelmoervlin- ders zich te goed doen aan de nectar. Deze natte vallei gaat geleidelijk over in droger grasland en daar moet een vol- gende vlinderverrassing op me wachten. Al enige jaren zit hier een behoorlijke populatie van de Veldparelmoervlinder. Helaas, hoe ik ook zoek, ik kan ze niet meer vinden. Wel wemelt het er van de Bruine blauwtjes en de Kleine parel- moervlinders. Zelfs zag ik nog een oude afgevlogen Aardbeivlinder. Deze soort zal ik na de eerstvolgende regenbui dit jaar wel niet meer zien!"

Het is nog niet zo eenvoudig om een be- schrijving te verzinnen waarin duidelijk wordt hoeveel er inmiddels uit het duin- gebied is verdwenen. De duinen zijn na- melijk nog steeds zeer rijk aan vlinders, en er zijn slechts enkele soorten hele- maal verdwenen (tabel 1). Vrijwel alle soorten die in het begin van deze eeuw in de duinen te zien waren, komen er nog steeds voor. Uiteraard zijn ook de meeste karakteristieke soorten wel in aantal achteruit gegaan, maar ze zitten er nog wel.

Achteruitgang minder groot

De vlinderstand is in de duinen minder achteruit gegaan dan landelijk. In Neder- land zijn 17 van de 70 standvlinders die we hadden, verdwenen (24%), terwijl in de duinen dit slechts 6 van de 41 is, dus 15%. De belangrijkste reden voor dit verschil is de grote uitgestrektheid zon- der barrières en de grote variatie van het duingebied. In het binnenland zijn zeer veel waardevolle leefgebieden voor de kri- tische soorten verdwenen door ontgin- ning, ontwatering en bemesting. De overgebleven natuurreserveatjes liggen veelal geïsoleerd en worden beïnvloed door het landgebruik er omheen. Ook in de duinen zijn natuurlijk veel mooie ter- reinen verdwenen, maar grote delen zijn ongemoeid gelaten. Doordat op relatief korte afstand van de verdwenen leefge- bieden andere geschikte, goed bereikba- re stukken duin lagen, konden veel vlin- ders toch nog overleven.

Natuurlijk is het in de duinen niet allemaal rozegeur en maneschijn. Ook hier hebben sinds het begin van deze eeuw grote veranderingen plaatsgevonden en dit kun je zien aan de vlinderstand. Door infiltratie van vervuild water zijn natte duinvalleien veranderd in vijvers met een oeverbegroeiing van brandnetels. Andere delen zijn sterk verdroogd door de onttrekking van drinkwater en open kruidenrijke duingebieden zijn veranderd in grasvlakten en uitgestrekte struwelen.

Het is ook niet zo dat alle duingebieden op dit moment even rijk zijn aan vlinders. Aan de hand van een aantal voorbeeldsoorten zullen we zien dat het duingebied zeker niet over één kam kan worden geschoren.

Duingentiaanblauwtje, uitgestorven

Het Gentiaanblauwtje komt nog steeds voor in Nederland in vochtige heideterreinen waar de Klokjesgentiaan groeit. In de duinen, met name in Meijndel, vloog vroeger het Duingentiaanblauwtje, een ondersoort die hier de Kruisbladgentiaan als waardplant had. De vlinder is wat kleiner en donkerder dan het Heidegentiaanblauwtje. In 1979 werden de laatste exemplaren gezien en vanaf dat moment bleek de vlinder verdwenen. Het uitsterven van het Duingentiaanblauwtje is definitief. Voor zover bekend komt de vlinder namelijk nergens meer voor, ook niet buiten Nederland, en is dus voorgoed verdwenen. De reden voor het verdwijnen is waarschijnlijk een verruiging van de vegetatie. Vroeger werd het vliegterrein begraasd door runderen. Toen hiermee werd gestopt, kregen hogere grassen de overhand en werden de Kruisbladgentianen 'verdrongen'. Dichter naar zee kwamen de gentianen nog wel voor, maar deze stonden waarschijnlijk te open en teveel in de zeewind.

Bruin blauwtje

Een vlinder die we nu nog steeds in alle duingebieden kunnen aantreffen is het Bruin blauwtje. De reden hiervoor ligt in de mobiliteit van de vlinder. Bruine blauwtjes kunnen vele kilometers afleggen en gaan op zwerftocht naar nieuwe of weer geschikt geworden leefgebieden. Zo kunnen ze zelfs op allerlei plaatsen in het binnenland plotseling verschijnen. Zo'n populatie is dan meestal na een aantal jaren weer verdwenen. Ook in de duinen zijn er plaatsen die -tijdelijk- ongeschikt zijn geworden voor de vlinder. De waardplant Reigersbek staat het liefst in droge, niet te ruige graslandvegetaties en het dichtgroeien hiervan betekent ook dat het gebied voor het Bruin blauwtje minder geschikt wordt. Als echter, jaren later, zo'n stukje toch weer geschikt wordt, hoeft je niet lang te wachten op de terugkeer van het Bruin blauwtje.

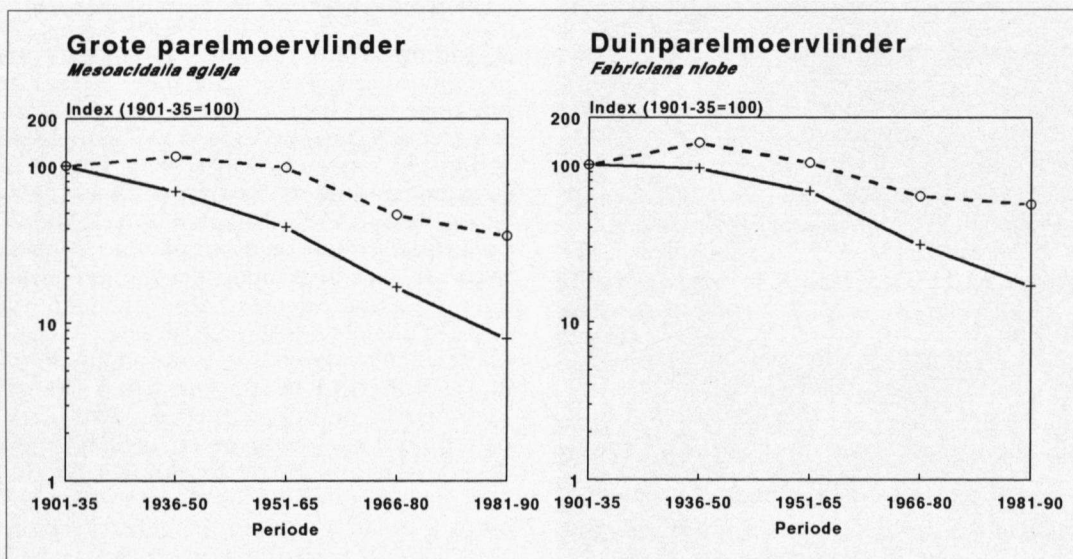
De parelmoervlinders, echte duinvlinders

De meest voorkomende parelmoervlinder is de Kleine parelmoervlinder. Al in mei is deze soort in vrijwel alle duingebieden aan te treffen.

De Duinparelmoervlinder en de Grote parelmoervlinder komen veel minder voor dan de Kleine parelmoervlinder. In de duinen ten zuiden van de Amsterdamse Waterleidingduinen ontbreken beide soorten. De Duinparelmoervlinder komt ten noorden hiervan wel regelmatig in de duinen voor, maar niet in grote aantallen. De Grote parelmoervlinder is alleen op de Waddeneilanden nog regelmatig aanwezig. Gelukkig is de soort in 1993 ook weer waargenomen in het Noordhollands Duinreservaat.

Tabel 1: In de duinregio uitgestorven vlinders:

Gentiaanblauwtje
Rouwmantel
Grote vos
Keizersmantel
Moerasparelmoervlinder
Veldparelmoervlinder

Voorkomen van de Grote parelmoervlinder en de Duinparelmoervlinder in de duinen en in heel Nederland in de loop van deze eeuw. Het voorkomen in de eerste periode is op 100 gesteld.

+ - Nederland
-o- duinen

De Grote parelmoervlinder komt tegenwoordig nog voor op de Waddeneilanden en in het Noordhollands Duinreservaat. Vroeger kon deze soort in de hele duinstrook worden gezien.

Bij deze twee soorten is wel duidelijk dat ze het in de duinen beter hebben gedaan dan in het binnenland. Op de twee grafieken is te zien dat het aantal vliegplaatsen in Nederland als geheel zeer sterk is gedaald, terwijl in de duinen deze achteruitgang veel minder is. In de grafieken staat een index. Dit betekent dat het voorkomen van de vlinder in de eerste periode is gesteld op 100. Het voorkomen in de andere perioden is met die eerste periode vergeleken. In het binnenland is de Grote parelmoervlinder verdwenen van de blauwgraslanden en ook de droge, schrale graslanden zijn

voor beide soorten nog nauwelijks geschikt. Alleen op de Veluwe is nog een plek waar beide soorten zich redelijk kunnen handhaven. De Grote en Duinparelmoervlinders hebben een grote behoefte aan nectar. Ze zwerven dan ook door het duin op zoek naar plaatsen waar veel nectarplanten staan. Dit waren vroeger de vochtige duinvalleien en dit zijn nu vaak gestoorde plaatsen waar distels groeien en langs de paden waar Duinkruiskruid en andere nectarplanten staan. Ook bramen die in struweelranden opschieten worden wel als nectarbron gebruikt. De waardplant, vooral Duinvlootje, staat juist op de drogere, opener delen. Als gebieden met veel vlootjes en gebieden met veel nectarplanten dicht bij elkaar aanwezig zijn, hebben de parelmoervlinders goede leefmogelijkheden.

Kommavlinder

De Kommavlinder komt ten zuiden van het Noordzeekanaal niet meer voor. In het Noordhollands Duinreservaat is deze soort echter helemaal geen zeldzame verschijning. Op een warme dag eind juli kunnen tientallen Kommavlinders worden gezien, snoepend van Slangekruid of Speerdistel. Ook de Kommavlinder heeft behoefte aan zeer open graslanden, met kale plekken, mossen, korstmossen en losse polletjes Schapegras, de waardplant voor de rups. De Kommavlinder is in de duinen in de periode van 1951 tot 1965 sterk achteruit gegaan. Dit is de periode dat veel duingebieden dichtgroeiden en dat is voor de Kommavlinder funest. Het herstel dat in de latere periode optrad, heeft er niet toe geleid dat de soort ook weer in de duinen ten zuiden van het Noordzeekanaal voorkomt. Hier

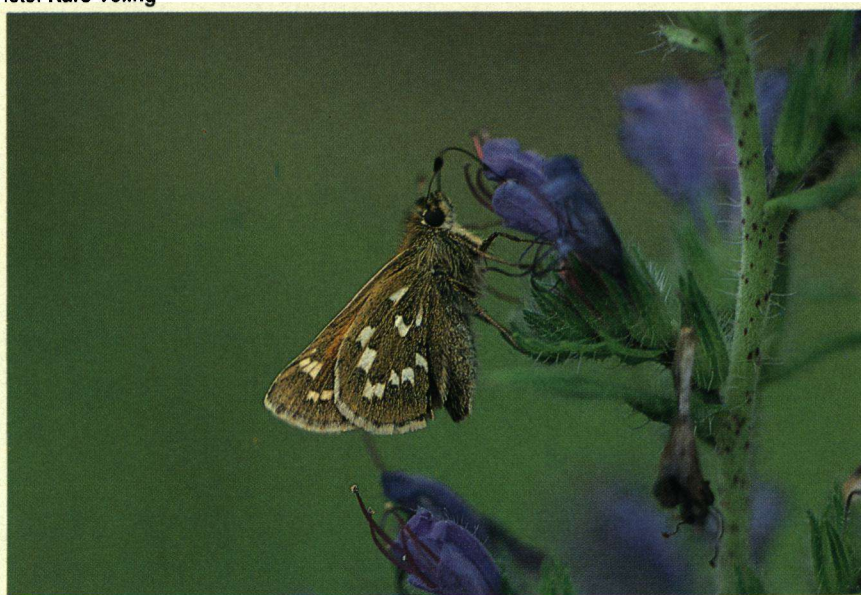
foto: Frans Hodzelmans

De Duinparelmoervlinder is veel algemener dan de Grote parelmoervlinder. Zowel in de duinen van Noord-Holland als op de Waddeneilanden komt hij regelmatig voor.

is de Kommavlinder verdwenen en zelfs als terreinen door begrazing of andere beheersmaatregelen weer geschikt zijn geworden kan de vlinder deze niet meer bevolken. Het is een honkvaste vlinder en op eigen kracht zal de soort deze gebieden niet meer kunnen bereiken.

Aardbeivlinder

Een vlinder die plaatselijk ook in de duinen voorkomt, is de Aardbeivlinder. Deze soort komt met name regelmatig voor in de duinen van Zuid-Kennemerland en op Terschelling en Schiermonnikoog. Buiten deze vliegplaatsen is de Aardbeivlinder ook vroeger weinig waargenomen. De reden voor het ontbreken is onduidelijk. Er is in 1990 nog een Aardbeivlinder gezien bij Heemskerk, maar andere waarnemingen van de vastelandsduinen boven het Noordzeekanaal zijn er niet. Ook in het gedeelte ten zuiden van de Amsterdamse Waterleidingduinen ontbreekt de vlinder. Als er heel gericht naar deze soort gezocht wordt zouden er nog wel meer vliegplaatsen kunnen worden ontdekt. Het is namelijk een onopvallend beestje: klein, donker en zeer snel vliegend. Je moet er echt op gespist zijn wil

Kommavlinder nectar drinkend op Slangkruid.

plaatselijk heel gewoon is. Deze soort komt in de duinen van Zeeland en de Zuid-Hollandse eilanden en op een aantal Waddeneilanden ook regelmatig voor, maar wordt uit het overige duingebied slechts sporadisch gemeld. Het Bont zandoogje is altijd in de buurt van bomen en struiken te vinden. Hier hebben mannetjes territoria waaruit andere

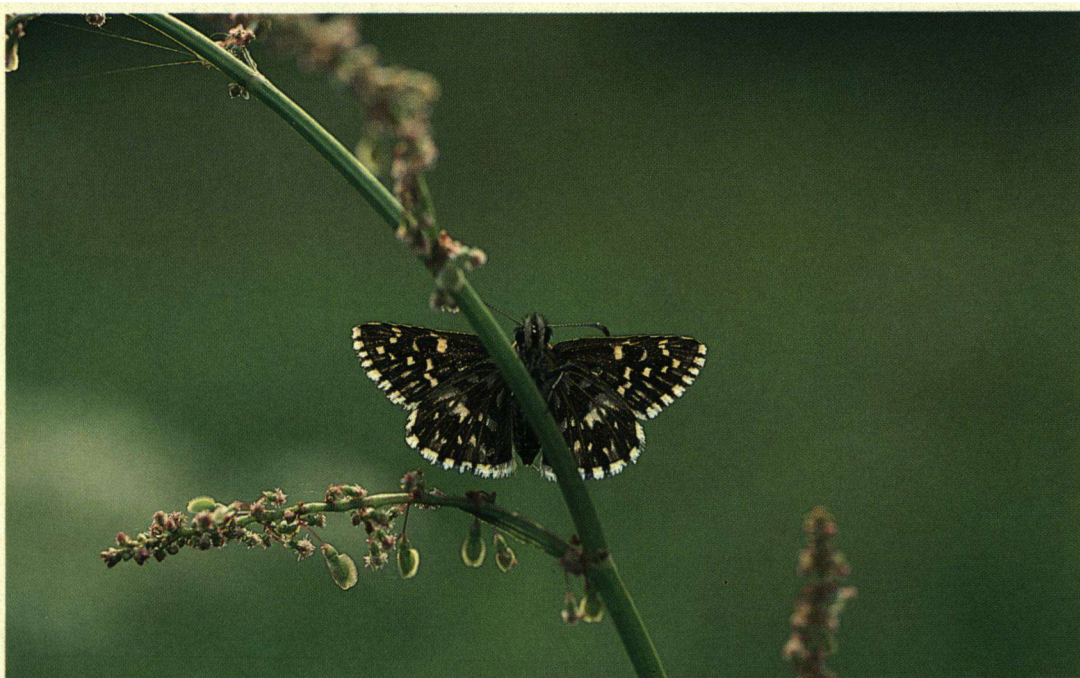

foto: Henkjan Kievit

De Aardbeivlinder is een vrij onopvallend vlindertje. In de tweede helft van mei is de kans het grootst om hem te zien.

je hem herkennen. De Aardbeivlinder heeft als waardplant diverse ganzerikken. In het binnenland is dit vaak Tormental, maar in de duinen zal Voorjaarsganzerik en Bosaardbei ook gebruikt kunnen worden. Het is een echte voorjaarsvlinder die met name in mei vliegt.

Bont zandoogje

Het Bont zandoogje is een bosvlinder die op de zandgronden in het binnenland

mannetjes fanatiek geweerd worden. Alleen maagdelijke vrouwtjes zijn in dat eigen gebiedje van harte welkom. De waardplanten van deze soort zijn allerlei grassen en het is dan ook onduidelijk waarom de soort op veel plaatsen ontbreekt.

Kortom, de duinen zijn rijk aan vlinders en ondanks de achteruitgang van sommige soorten valt er op vlindergebied ook nu nog heel veel te genieten en te ontdekken.